

Pawlak, Józef

Tadeusz Czeżowski

Acta Universitatis Nicolai Copernici. Filozofia 13 (234), 3-6

1991

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

TADEUSZ CZEŻOWSKI

Tadeusz Czeżowski urodził się w Wiedniu 26 lipca 1889 roku. Do szkół uczęszczał we Lwowie. Już w gimnazjum powziął postanowienie, że filozofia będzie głównym przedmiotem Jego studiów. W 1907 r., po zdaniu egzaminu dojrzałości, rozpoczął studia na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie. Zainteresowania filozoficzne Tadeusza Czeżowskiego kształtowały się pod wpływem prof. Kazimierza Twardowskiego, który dążył do unaukowania filozofii przez wstępną analizę pojęć, precyzyjne formułowanie rozpatrywanych zagadnień i ich należyte uzasadnienie. W 1912 r. Tadeusz Czeżowski złożył egzamin państwowy z matematyki i fizyki na stanowisko nauczyciela szkół średnich. W dwa lata później doktoryzował się pod kierunkiem K. Twardowskiego na podstawie rozprawy z logiki pt. *Teoria klas*. W latach 1911—1914 był nauczycielem IV Gimnazjum we Lwowie, a następnie objął stanowisko kierownika kancelarii uniwersytetu lwowskiego, nabywając doświadczenie w zakresie organizacji studiów i badań naukowych. W 1918 r. przeszedł do pracy w Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Jako radca ministerialny i dyrektor Departamentu Nauki i Szkolnictwa Wyższego walczył o zorganizowanie i scalenie w jednolity system szkolnictwa wyższego w odrodzonej Polsce. Praca w ministerstwie nie przeszkodziła Mu w rozwijaniu badań naukowych. W 1920 r. habilitował się na uniwersytecie lwowskim na podstawie rozprawy pt. *Zmienne i funkcje*, w której analizował zagadnienie stosunku symboli zmiennych matematyki i logiki do logicznych elementów języka potocznego. W 1923 r. zaistniała potrzeba obsadzenia Katedry Filozofii na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie, opuszczonej przez Władysława Tatarkiewicza, który przeniósł się do Poznania. Ministerstwo skierowało na tę katedrę Tadeusza Czeżowskiego, mianując Go profesorem nadzwyczajnym.

Na uniwersytecie wileńskim Tadeusz Czeżowski rozwinął wszechstronną działalność naukową, dydaktyczną i organizacyjną, stając się współtwórcą tamtejszego prężnie rozwijającego się ośrodka naukowego. O jego aktywności świadczą pełnione funkcje. Był m.in. prorektorem

uniwersytetu wileńskiego (1933—1935), dziekanem Wydziału Humanistycznego (1935—1937), przewodniczącym egzaminów magisterskich na tym wydziale, prezesem wileńskiej komisji egzaminów państwowych dla kandydatów na nauczycieli szkół średnich. Energicznie zabiegał o upowszechnienie zainteresowań filozoficznych w Wilnie. W 1927 r. założył Wileńskie Towarzystwo Filozoficzne. Działał również w Wileńskim Towarzystwie Przyjaciół Nauk. Dzięki znaczącym osiągnięciom naukowym, zdolnościom pedagogicznym i organizacyjnym, a także zycziwemu stosunkowi do ludzi T. Czeżowski zyskał autorytet zarówno w środowisku uniwersyteckim, jak i poza murami uczelni. W 1936 r. otrzymał tytuł profesora zwyczajnego.

Należy podkreślić, że jedną z ważniejszych dziedzin zainteresowań Tadeusza Czeżowskiego były problemy szkolnictwa wyższego. Będąc przekonany, iż głównym zadaniem uniwersytetów jest rozwijanie nauki, wyróżniał dwa warunki niezbędne dla urzeczywistnienia tego celu: samorządność uczelni akademickich i wolność badań naukowych¹.

W okresie II wojny światowej (15 grudnia 1939 r. uniwersytet wileński został zamknięty) Tadeusz Czeżowski brał udział w tajnym nauczaniu, zarówno w szkolnictwie wyższym, jak i średnim. Prowadził tajne zebrania filozoficzne poświęcone głównie zagadnieniom etycznym. Z narażeniem życia ukrywał w swym domu osoby, którym groziło aresztowanie przez Niemców. W trudnych warunkach wojny i terroru ujawniła się jeszcze jedna cecha Jego osobowości — głęboki patriotyzm.

W lecie 1945 r. Tadeusz Czeżowski wraz z innymi profesorami uniwersytetu wileńskiego przybył do Torunia. Jego wielkie doświadczenie w zakresie kierowania życiem uczelnianym sprawiło, że stał się jednym z najbardziej aktywnych organizatorów Uniwersytetu Mikołaja Kopernika. Od 1 października 1945 r. kierował I Katedrą Filozofii na Wydziale Humanistycznym UMK, która po kilku latach została przemianowana na Katedrę Logiki; II Katedrę Filozofii powierzono profesorowi Henrykowi Elzenbergowi. W pierwszym senacie uniwersytetu toruńskiego Tadeusz Czeżowski pełnił funkcję przewodniczącego Senackiej Komisji Kontroli, delegata do spraw młodzieży i kuratora Bratniej Pomocy. Jednocześnie przystąpił do organizowania ośrodka filozoficznego w Toruniu. W 1946 r. założył Toruńskie Towarzystwo Filozoficzne, które po dwóch latach przekształciło się w Oddział Polskiego Towarzystwa Filozoficznego. Przez wiele lat był sekretarzem generalnym Toruńskiego Towarzystwa Naukowego. W 1948 r. objął redakcję kwartalnika „Ruch Filozoficzny”, organu Polskiego Towarzystwa Filozoficznego. Uważał, że czasopismo to winno realizować dwa zadania: jedno-

¹ Por.: T. Czeżowski, *O dostojeństwie uniwersytetu*, Lwów 1933; idem, *O uniwersytecie i studiach uniwersyteckich*, Toruń 1946; idem, *O rzetelności, obiektywizmie i bezstronności w badaniach naukowych*, [w:] idem, *Odczyty filozoficzne*, Toruń 1958.

czyć filozofów polskich oraz łączyć ich ze światową społecznością filozoficzną². Od 1951 r. współpracował z Polską Akademią Nauk jako członek Komitetu Filozoficznego oraz kierownik Grupy Metodycznej Sekcji Historii Logiki działającej w ramach Instytutu Filozofii i Socjologii PAN.

W okresie toruńskim Tadeusz Czeżowski wzniósł się na wyżyny swej aktywności naukowej. Wtedy powstały Jego najważniejsze pisma naukowe, poświęcone głównie logice, teorii nauki, aksjologii i etyce. Napisał również kilka podręczników i skryptów dla studentów. Zarówno w pracach monograficznych, jak i w zbiorach artykułów Tadeusz Czeżowski prezentował takie cechy, jak: oryginalność w formułowaniu problemów naukowych, krytycyzm, umiejętność precyzyjnego wyrażania analizowanych zagadnień. W dziedzinach wiedzy, które były przedmiotem Jego zainteresowań naukowych, „zdołał znaleźć nowe rozwiązania szeregu doniosłych problemów logicznych i światopoglądowych”³. Myśl tę konkretyzuje Izydora Dąmbska, stwierdzając, że

...poglądy filozoficzne prof. Czeżowskiego są wyrazem próby pogodzenia dwóch postaw filozoficznych: sceptycznego krytycyzmu poznawczego oraz akceptacji możliwości i potrzeby metafizyki jako nauki. Pierwsza z tych postaw wiedzie do tezy o nierozstrzygalności i o probabilistycznym charakterze naukowego poznania rzeczywistości empirycznej, druga do charakterystyki metafizyki jako nauki teoretycznej, tworzącej konstrukcje o charakterze supozycji na temat możliwej struktury rzeczywistości, konstrukcje nie tylko nierozstrzygalne, ale nadto — w odróżnieniu od hipotez nauk empirycznych — niepodatne na proces weryfikacji, liczące się jednak z twierdzeniami wiedzy empirycznej i podające pewną jej interpretację [...]. Tym dwom postawom i wykryciu drogi ich pogodzenia zawdzięcza filozofia Czeżowskiego naukową ścisłość i szerokość horyzontów⁴.

Profesor Tadeusz Czeżowski brał aktywny udział w kształceniu kadr naukowych. Pod Jego kierunkiem doktoryzowało się kilkanaście osób, a wśród nich Leon Gumański, Bogusław Wolniewicz, Sławomir Rogowski, Waclaw Kubik, Henryk Moese. Niektórzy z nich uzyskali później tytuły docenta i profesora. Czeżowski występował również wielokrotnie jako recenzent w przewodach habilitacyjnych i doktorskich w różnych ośrodkach naukowych kraju.

W 1960 r. Tadeusz Czeżowski przeszedł na emeryturę. Nie osłabła jednak Jego działalność badawcza, wydawnicza, organizacyjna i dydaktyczna. Profesor chętnie nawiązywał kontakty z osobami zainteresowanymi problematyką filozoficzną. W latach 1972—1978 odbywał On regularne spotkania filozoficzne z młodymi pracownikami naukowymi Zakładu Filozofii i Zakładu Etyki UMK. W czasie tych spotkań nie

² Por. *idem*, *Spojrzenie wstecz i naprzód*, *Ruch Filozoficzny*, 1958, nr 18, s. 1.

³ L. Gumański, *Tadeusz Czeżowski*, [w:] *Księga pamiątkowa ku czci Profesora Tadeusza Czeżowskiego*, Toruń 1980, s. 7.

⁴ I. Dąmbska, *Tadeusz Czeżowski*, [w:] *Rozprawy filozoficzne*, Toruń 1969, s. 18.

tylko kształtował samowiedzę filozoficzną i logiczną młodych pracowników, ale uczył ich również trudnej sztuki prowadzenia dyskursu filozoficznego.

W 1980 r. senat Uniwersytetu Mikołaja Kopernika nadał Tadeuszowi Czeżowskiemu doktorat *honoris causa*, wyrażając w ten sposób najwyższe uznanie całej społeczności akademickiej dla Jego osiągnięć naukowych oraz wkładu w rozwój toruńskiej *almae matris*.

Tadeusz Czeżowski zmarł 28 lutego 1981 r. W pamięci pracowników i studentów UMK na zawsze pozostanie wizerunek wybitnego uczonego i wychowawcy, człowieka szlachetnego, który zawsze życzliwie odnosił się do tych, którym dane było Go znać i z Nim współpracować.

Józef Pawlak